

Het demonstratieproject natuurbraak

**Hoe akkerbouw, natuur en landschap kunnen
samengaan**

**Marjan Datema
Kees Kloet**

Informatie- en KennisCentrum Landbouw/Ede, september 1999

© 1999 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Informatie- en KennisCentrum Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 150 exemplaren

Samenstelling Marjan Datema, Regio directie Noord, project secretaris
Kees Kloet, IKC-Landbouw, projectleider

Druk Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Facilitaire Dienst

Voorwoord

Benut kansen die zich voordoen. Een betere kenschets van het demonstratieproject natuurbraak is nauwelijks denkbaar. Bij de invoering van de verplichte braaklegging in het kader van de Mac-Sharry-voorstellen in 1992 is veel geklaagd over het onbenut laten van goede landbouwgrond. Vanuit de regio directie Noord en het IKC-Landbouw zijn naar aanleiding van deze voorstellen echter ideeën ontwikkeld om de uit productie genomen percelen op een andere wijze nuttig te laten zijn.

Op grond van deze ideeën is op verzoek van de directies Landbouw en Natuurbeheer het demonstratieproject "Natuurbraak" opgestart. Hierbij is gekozen voor directe betrokkenheid van beide IKC's, de regiodirecties en de directies JZ en IZ. Daarnaast waren ook uitvoerende diensten van LNV en verschillende provincies betrokken.

Deze insteek heeft niet alleen bijgedragen aan het tot stand komen van een algemene regeling voor natuurbraak binnen het Programma Beheer, maar ook aan het ontstaan van het besef dat akkerbouw en agrarische natuur wel degelijk in harmonie kunnen samengaan.

Ir. H.A. Gonggrijp
Hoofd IKC-Landbouw

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
1 Inleiding	7
2 De voorgeschiedenis	8
3 De projectopzet	9
3.1 De projectgroep	9
3.2 Participatie van provincies	9
3.3 De geraamde omvang van het project	9
3.4 Beschrijving van de pakketten	9
3.5 Natuurmonitoring	10
3.6 Landbouwkundige monitoring	10
3.7 Voorlichting	10
3.8 Budget	11
4 Realisering van de plannen	12
4.1 De start van het project	12
4.2 Overzicht van de deelnemende bedrijven	12
4.3 De natuurmonitoring	13
4.4 Vegetatie	13
4.5 Insecten	13
4.6 Vogels	14
4.7 Muizen	14
4.8 Landbouwkundige inpasbaarheid	14

5	Voorlichting	16
6	Administratieve afhandeling	17
7	Budget	20
8	Conclusies en aanbevelingen	21
Bijlage 1	Natuurbraak na het demonstratieproject	22
Bijlage 2	De in het kader van het demonstratieproject natuurbraak gerealiseerde publicaties	24
Bijlage 3	De samenstelling van de projectgroep	25

1 Inleiding

Goede akkerbouwgrond gebruiken voor productie van natuur- en landschapswaarden, tien jaar geleden volstrekt ondenkbaar, in 1995 voor het eerst realiteit. In ieder geval voor de 74 deelnemers aan het eerste jaar van het demonstratieproject "Natuurbraak".

In het verslag dat hier voor u ligt beschrijven we de voorgeschiedenis, de voorbereiding en de ervaringen van het drie-jarige demonstratieproject Natuurbraak.

De voorgeschiedenis van het project wordt besproken in hoofdstuk 2. De uitwerking van het project komt aan de orde in hoofdstuk 3, terwijl we de realisering van de plannen in hoofdstuk 4 bespreken. Tenslotte staan in hoofdstuk 5 de conclusies en aanbevelingen die op grond van de ervaringen getrokken, respectievelijk gedaan kunnen worden.

In de bijlagen wordt achtereenvolgens ingegaan op de activiteiten die vanuit de projectgroep zijn geïnitieerd m.b.t. de opzet van een integrale natuurbraakregeling, de in het kader van het demonstratieproject natuurbraak gerealiseerde publicaties en de samenstelling van de projectgroep.

2 De voorgeschiedenis

In 1992 werden de Mac-Sharrymaatregelen voor de akkerbouw van kracht. Eén van de onderdelen van dit pakket betreft de verplichting om akkerbouwgronden braak te leggen. Deze verplichting geldt voor die akkerbouwers die meer dan een bepaalde oppervlakte granen of eiwithoudende gewassen verbouwen en die over dit gehele areaal compenserende betaling wensen te ontvangen.

Voor de invulling van deze braakverplichting werden drie mogelijkheden geboden: teelt van non-foodgewassen, inzaaien van een toegestane groenbemester of niets doen (zwarte braak). In de praktijk werden met name de laatste twee mogelijkheden toegepast. Dit niets doen met de grond werd door de betrokken akkerbouwers als erg negatief ervaren. Vandaar dat er belangstelling ontstond om braakliggende gronden toch op één of andere manier een nuttige functie te geven. Een mogelijke nuttige functie naast teelt van non-foodgewassen zou kunnen zijn gebruik van de gronden voor natuur- en landschapsdoelstellingen.

De eerste aanzet voor een dergelijk gebruik werd gegeven door het CLM-onderzoeksvoorstel "Kansen voor natuur bij braaklegging" te honoreren. Gedurende de periode najaar 1994 tot en met najaar 1995 heeft het CLM een onderzoek uitgevoerd op 22 akkerbouwbedrijven (waaronder drie ROC's) verspreid over Groningen, Zeeland en Limburg. Op kleine percelen/perceelsgedeelten zijn verschillende experimenten uitgevoerd. De bedoeling van dit onderzoek was aanzetten te kunnen geven tot het verder denken over het gebruik van braakgronden voor natuur- en landschapsdoelstellingen. De projectduur was twee jaar, maar gedurende het eerste jaar kwam er meer en meer belangstelling voor natuurbraak bij de akkerbouw. Men zag dit als een mogelijkheid om extra inkomen te verwerven. De toenmalige Minister Bukman heeft daarom in februari 1994 toegezegd de mogelijkheden voor natuurbraak te laten onderzoeken.

In juli 1994 is tijdens de EU-prijsonderhandelingen afgesproken dat de EU zich niet verzet tegen extra betalingen uit nationale middelen voor beheer van braakliggende gronden, mits er niet meer betaald wordt dan een vergoeding voor de geleverde prestaties. Gezien de belangstelling voor natuurbraak is op basis van deze voorwaarde gewerkt aan het opzetten van een demonstratieproject "Natuurbraak".

Dit demoproject is formeel van start gegaan op 3 januari 1995. Op die datum heeft de Directeur Landbouw, mede namens de Directeur Natuurbeheer een verzoek gedaan aan de directeuren LBL en UR, de IKC's L en N en vier regiodirecteuren om medewerking te verlenen aan dit project.

3 De projectopzet

De hoofddoelstelling van het project volgens de projectopdracht is: demonstratie van natuurontwikkelingsmogelijkheden op braakgelegde percelen. Daarnaast ging het om het ervaring opdoen met en inzicht krijgen in natuurbraak en de knelpunten daarbij in zowel de bedrijfsvoering van individuele bedrijven als in de natuurontwikkelingsmogelijkheden.

3.1 De projectgroep

Voor de begeleiding van het project werd een projectgroep ingesteld, waarin alle vijf regiodirecties, het IKC-Landbouw en het IKC Natuurbeheer zitting hadden. Voorzitter van deze projectgroep was de vertegenwoordiger van het IKC-L, het secretariaat werd verzorgd door de vertegenwoordiger van de Directie Noord.

DLG (eerder LBL) en LASER (eerder DUR) waren bij het project als uitvoerders betrokken. Het bezoeken van de (potentiële) deelnemers, het afsluiten van de voor het project opgestelde contracten, de monitoring op landbouwkundige inpasbaarheid en de controle op naleving van de overeenkomsten was de taak van DLG. LASER zag er op toe dat niet in strijd met de Mac-Sharryregelgeving werd gehandeld en verrichtte de administratieve controle.

Het tot zijn recht laten komen van het demonstratiekarakter van het project, middels voorlichting en publiciteit en de natuurmonitoring, was de verantwoordelijkheid van de overige leden van de projectgroep.

3.2 Participatie van provincies

Vanuit verschillende provincies was, mede op uitnodiging van de Minister, belangstelling getoond voor deelname aan het project. Gevolg hiervan was de mogelijkheid tot uitbreiding van het project voor de gebieden Groningen (ca. 60 ha extra gedurende twee jaar) en Drenthe (ca. 30 ha extra gedurende 1 jaar). In Zeeland hebben analoge activiteiten in het WCL-gebied Zak van Zuid Beveland plaatsgevonden.

3.3 De geraamde omvang van het project

Voor het eerste jaar werd uitgegaan van 75 deelnemers (60 demo LNV, 10 extra in Groningen, 5 extra in Drenthe) en een totale oppervlakte van ca. 450 ha.

Aangezien het project pas vrij laat van start kon gaan en omdat het ging om het opdoen van ervaringen werd voor het eerste jaar uitgegaan van een beperkt aantal beheersmaatregelen en twee standaardmengsels, één voor éénjarige- en één voor vaste braak.

De 75 deelnemers werden aanvankelijk gezocht in de gebieden: noordelijk kleigebied (ca. 15), fabrieksaardappeltelend gebied (ca. 20), Flevoland (ca. 10), Schouwen-Duiveland (ca. 10), Hoeksche Waard (ca. 10) en Limburg (ca. 10).

3.4 Beschrijving van de pakketten

De af te sluiten pakketten hebben tot doel de gestelde natuurdoelen te bereiken op een manier die in de bedrijfsvoering inpasbaar is. Hiervoor zijn de volgende bepalingen opgenomen: een deel van de in de pakketten opgenomen bepalingen is daarom voor alle pakketten gelijk. Er mag geen gebruik worden gemaakt van chemische gewasbeschermingsmiddelen, met uitzondering van pleksgewijze bestrijding van akkerdistel, kweek en haagwinde. Ook mogen er geen meststoffen worden gebruikt. In alle pakketten wordt een overeengekomen mengsel van gewassen ingezaaid. Andere bepalingen kunnen per pakket verschillend zijn. Een basis voor die verschillen is gelegen in de soort braak: roulerende braak, vaste braak of wisselbraak (om het jaar braak leggen).

In de roulerende braak wordt in alle gevallen ingezaaid met het overeengekomen zaadmengsel. Dit mengsel mag op kleigronden niet voor 1 november en op zandgronden niet voor 1 maart

worden ondergewerkt. Het perceel mag worden gemaaid in de periode van 15 juli tot 15 september. Als er gemaaid wordt moet dit in tenminste twee keer gebeuren met minimaal drie weken tussentijd.

In de vaste braak wordt ook in alle gevallen ingezaaid met het overeengekomen zaadmengsel. De vegetatie moet, met uitzondering van 10% van de oppervlakte, één keer per jaar worden gemaaid. Dit moet gebeuren in de periode van 15 juli tot 15 september. Het maaien moet altijd in tenminste twee keer gebeuren met minimaal drie weken tussentijd. Bij pakketten met een 'akkerkruiden-doelstelling' moet in de periode van 1 september tot 1 december op 90% van de perceelsoppervlakte een lichte grondbewerking van tenminste 5 cm diep worden uitgevoerd. In overleg kan deze periode worden opgeschoven naar het voorjaar.

De wisselbraak is qua beheer gelijk aan de roulerende braak, maar de deelnemer verplicht zich om het jaar (dus in jaar 1 en 3) op hetzelfde perceel terug te komen.

Vanwege de relatief grote natuurwaarden van natuurgericht perceelsrandenbeheer en vanwege de milieukundige voordelen is het wenselijk dat zo veel mogelijk perceelsranden in natuurbraak worden gelegd. De EU-regelgeving verbiedt echter braakpercelen die smaller zijn dan 20 meter. Om deze reden is voor percelen tussen de 20 en 25 meter breed een extra vergoeding van f100,- per hectare gegeven als compensatie voor de hierdoor ontstane slechtere verkaveling. Daarnaast heeft de projectgroep geprobeerd te bewerkstelligen dat de regelgeving braakstroken van vijf meter breed toe zou staan.

3.5 Natuurmonitoring

De voor natuur geformuleerde doelstellingen omvatten:

- het ontwikkelen en handhaven van de diversiteit in bloembezoekende insecten;
- een goede foerageermogelijkheid voor roofvogels, akkerbroedvogels, kleine en grote zoogdieren (muizen, hazen, reeën etc.);
- de ontwikkeling van waardevolle akkerkruidenvegetaties.

Om te zien in hoeverre door dit project deze doelstellingen werden bereikt heeft een monitoring plaatsgevonden. Het accent lag hierbij in het eerste jaar op vegetatie en insecten.

3.6 Landbouwkundige monitoring

Voordat we uitspraken kunnen doen over de landbouwkundige inpasbaarheid van het gekozen natuurbraakpakket in de bedrijfsvoering, is het noodzakelijk dat we de knelpunten signaleren. We hebben daarom besloten deze taak bij de deelnemers neer te leggen. Hiertoe heeft DLG logstaten gemaakt waarop de uitgevoerde werkzaamheden en geconstateerde knelpunten werden genoteerd. Deze logstaten zijn door DLG verwerkt in de verslaglegging.

3.7 Voorlichting

Het project is een demoproject, dat wil zeggen dat er een belangrijke plaats voor demonstratie en voorlichting zal worden ingeruimd. Gedacht wordt aan excursies en artikelen in diverse tijdschriften.

3.8 Budget

Het project heeft een jaarbudget van f322.000,-. Het totaal beschikbare budget is in de oorspronkelijke projectbegroting als volgt verdeeld:

Hectarevergoedingen	f	405.000,-
Deelnemersvergoedingen	f	180.000,-
Natuurmonitoring	f	225.000,-
Voorlichting/PR	f	45.000,-
LBL	f	81.000,-
DUR	f	30.000,-
<hr/>		
Totaal	f	966.000,-

In 1995 kwam hier uit bijdragen van de provincies Groningen en Drenthe nog respectievelijk f22.500,- en f11.250,- bij. Na de gunstige resultaten in 1995 heeft de provincie Groningen ook voor 1996 f22.500,- beschikbaar gesteld. Het totale projectbudget kwam hiermee op f1.022.250,-

4 Realisering van de plannen

4.1 De start van het project

Door allerhande organisatorische oorzaken konden de medewerkers van DLG in het eerste jaar pas vanaf 1 maart starten met de werving van deelnemers. Deze late start had tot gevolg dat een aantal potentiële deelnemers om bedrijfsredenen moest afhaken.

In Limburg waren er, door een aanvankelijk negatieve houding van de DLV, problemen met de werving van deelnemers.

Op Schouwen-Duiveland dreigde verwarring te ontstaan met het Project Zonnestraal. Om deze reden is besloten te gaan werven op Noord- en Zuid-Beveland en in Zeeuwsch-Vlaanderen.

Met het inzaaien van de percelen kon pas vanaf half mei worden begonnen omdat het logistiek niet mogelijk was eerder het zaaizaad te leveren.

Tenslotte werkten de weergoden niet echt mee. De maand juni was veel te nat.

Al met al was de start van de natuurbraakpercelen moeizaam. Gelukkig werden alle percelen toch ingezaaid. Het resultaat was boven verwachting. Meteen in het eerste jaar kwamen er bij de projectgroep erg veel positieve reacties binnen over de bloeiende percelen en de insecten die daar omheen dartelen.

De beoogde aanpassing van de regelgeving ten aanzien van de minimale perceelsbreedte is niet gerealiseerd. Het aanvankelijk positief verlopend overleg in Brussel stuitte tenslotte toch op te veel weerstand van vertegenwoordigers van andere lidstaten.

4.2 Overzicht van de deelnemende bedrijven

De deelnemende bedrijven waren in 1995 als volgt over Nederland verdeeld:

Gebied	Aantal deelnemers	Oppervlakte
Noordelijk kleigebied	15	90,34 ha
Veenkoloniën en Hondsrug	21	83,92 ha
Flevoland	8	20,86 ha
Gelderland	1	2,25 ha
Hoeksche Waard en Voorne Putten	5	13,25 ha
Noord- en Zuid-Beveland en Zeeuws-Vlaanderen	12	35,46 ha
Zuid-Beveland (WCL)	4	13,05 ha
Limburg (lössgebied)	7	30,73 ha
Limburg (overig)	1	2,00 ha
Totaal	74	291,86 ha

Deelname en verdeling over de regio's, natuurbraak 1995

Van de 74 gecontracteerde bedrijven hebben 11 deelnemers gekozen voor vaste braak, 56 deelnemers voor roulerende braak, 1 deelnemer voor wisselbraak en 6 deelnemers voor randenbraak.

De verdeling over de regio's is gedurende het project niet sterk gewijzigd. In 1997 werd het braakpercentage echter gehalveerd, waardoor de oppervlakte per deelnemer sterk afnam. Ter aanvulling is toen besloten extra deelnemers te zoeken.

Het overzicht van de deelname is in de volgende tabel weergegeven.

	1996	1997
Aantal deelnemers	88	101
Oppervlakte (ha)	306,04	241,52

Deelname natuurbraak in 1996 en 1997

4.3 De natuurmonitoring

De natuurmonitoring heeft plaatsgevonden onder verantwoordelijkheid van het IKC Natuurbeheer. De monitoring werd voor het onderdeel vegetatie door een contractant van het IKC Natuurbeheer uitgevoerd. Deze heeft de ingezaaide mengsels ook op hun landbouwkundige aspecten onderzocht. Voor het onderdeel insecten is voor het eerste jaar een opdracht aan het Centrum Milieukunde Leiden (CML) verstrekt.

Na afloop van het eerste jaar is vastgesteld dat het budget voor natuurmonitoring onvoldoende was om een wetenschappelijk verantwoorde uitspraak over de natuurwaarde van natuurbraak te doen en dat een dergelijk onderzoek ook niet past binnen het budget van een demonstratieproject. De directie Natuurbeheer heeft daarom besloten f175.000,- additioneel geld beschikbaar te stellen voor uitgebreidere monitoring van de natuurwaarden.

In het tweede jaar van het demonstratieproject is dit onderzoek uitgevoerd door de Vlinderstichting in samenwerking met de SOVON en met de VZZ en met het IKC Natuurbeheer. In het derde jaar heeft de natuurmonitoring zich beperkt tot de vegetatie op de vaste braak percelen.

Door het IKC Natuurbeheer zijn verschillende rapporten uitgebracht waarin de bevindingen uit de natuurmonitoring zijn verwerkt.

4.4 Vegetatie

De belangrijkste conclusies van het monitoringsonderzoek naar de vegetatie zijn:

- Echt zeldzame akkerkruiden zijn in de ingezaaide natuurbraakpercelen bijna niet aangetroffen, ook niet in de andere vormen van braak (grasbraak of zwarte braak). In Zuid Limburg zijn de meeste minder algemene soorten aangetroffen.
- Zeldzamere soorten komen even vaak in de rand als in het centrum van een perceel voor.
- In de rand komen gemiddeld twee spontaan ontstane soorten meer voor dan in het centrum.
- Het ingezaaide mengsel bedekt de bodem overal min of meer even goed. Verschillen zijn er op de zandgronden, waar het vastebraakmengsel het minder goed doet dan het roulerende mengsel.
- Bladramenas (*Raphanus sativus*) en Phacelia (*Phacelia tanacetifolia*) zijn de meest succesvolle soorten uit het mengsel. Andere soorten die het goed doen zijn: Perzische klaver (*Trifolium resupinatum*), Alexandrijnse klaver (*Trifolium alexandrinum*), Gele mosterd (*Sinapis alba*), Engels raaigras (*Lolium perenne*) en Voederwikke (*Vicia sativa*).

4.5 Insecten

De belangrijkste conclusies van het monitoringsonderzoek naar de insecten zijn:

- De entomofauna blijkt in natuurbraak aanzienlijk te verschillen met die van grasbraak. Naar mag worden aangenomen zijn het de bloeiende akkerkruiden die een aantal specifieke insectensoorten aantrekken. Het gaat hierbij vooral om dagvlinders, hommels, bijen en zweefvliegen. De indruk bestaat dat dit meestal geen zeldzame soorten betroffen, maar door de aanzienlijke aantallen van deze insecten wordt toch een duidelijke positieve bijdrage aan de natuurwaarde van het betreffende agrarische gebied geleverd. Ook kon een grotere diversiteit aan insectensoorten in natuurbraak worden aangetoond.
- In 1996 zijn op 28 onderzochte natuurbraakpercelen in totaal 19 soorten dagvlinders, 28 soorten zweefvliegen, 6 soorten hommels en 7 soorten sprinkhanen waargenomen. Op enkele

uitzonderingen na waren dit allemaal algemenere soorten. Van deze soortgroepen werd wel 10 tot 40% van de in Nederland voorkomende soorten in natuurbraakpercelen waargenomen.

- Rond bladluizen lijken er geen problemen te verwachten. In natuurbraakpercelen werden lage aantallen aangetroffen. Het massale optreden van Koolmot en Klein koolwitje zou ongewenste neveneffecten kunnen hebben in biologische teelten van kool, hoewel ook juist lokking uit de koolteelten op kan treden. Mogelijk positieve effecten zijn te verwachten vanwege de constatering dat in natuurbraakpercelen meer (bladluis-)predatoren te vinden waren dan in de eveneens onbespoten grasbraakpercelen. Dit zou een positief effect kunnen hebben voor de naburige percelen met gewassen waar luizen en andere plaaginsecten optreden.

4.6 Vogels

Door een wat late start van het vogelonderzoek is nog niet helemaal duidelijk of de waargenomen vogels vooral broeden in de natuurbraakpercelen of dat de percelen fungeren als foerageergebied voor elders broedende vogels.

Veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart waren algemener in braakpercelen dan in de reguliere akkerbouw. Veldleeuweriken leken een voorkeur te hebben voor grasbraak en vaste natuurbraak. Gele kwikstaarten werden vooral in roulerende en vaste natuurbraakpercelen aangetroffen. Ook soorten van ruigtevegetaties, zoals paapje, grasmus en rietgors werden zowel in de vaste als in de roulerende braak in hoge dichtheden aangetroffen.

In de natuurbraakpercelen werden gemiddeld 100 broedparen per 100 ha geteld. In de grasbraak en reguliere akkerbouw percelen bedroeg dit 40 paren per 100 ha. In de vaste natuurbraak kwamen de hoogste dichtheden voor met soorten als veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart, Kievit, kwartel, scholekster, kneu, fazant en patrijs.

Verskillende foeragerende soorten, zoals patrijs, scholekster, Kievit, zwarte kraai en spreeuw bleken een voorkeur te hebben voor grasbraak. Alleen fazanten en kneutjes werden op percelen met vaste natuurbraak in de grootste dichtheden aangetroffen.

4.7 Muizen

In 1996 zijn in de regio Groningen/Drenthe in totaal vijf soorten muizen gevangen op natuurbraakpercelen. De vegetatiehoogte was het meest van invloed op de diversiteit en daarmee op de natuurwaarde. Roulerende natuurbraak scoorde in dit opzicht het hoogst. Percelen met een roulerende natuurbraak scoorden gemiddeld bijna twee soorten muizen per perceel. Hierbij waren ook de meer bijzondere soorten, de dwergmuis en de huisspitsmuis.

4.8 Landbouwkundige inpasbaarheid

Uit de verslaglegging door DLG viel op dat de deelnemers natuurbraak overwegend positief beoordelen.

Natuurbraak wordt gezien als positieve wending aan een overigens passieve regeling. Anderen zijn enthousiast over het spectaculaire resultaat voor wat betreft de bloemrijke akkers met de erbij behorende zoogdieren, vogels en insecten. Ook spreekt de omgeving hun waardering uit voor de door natuurbraak ontstane verlevendiging van het landschap.

Koppeling van de pakketten aan de regioindeling voor Mac Sharry zorgt voor onbegrip. Zo kregen boeren op zeer hoog afslibbare kleigrond te maken met bepalingen voor zandgrond. Dit probleem is opgelost door de pakketten voor natuurbraak te koppelen aan de feitelijke situatie. Het gaat immers om activiteiten die op bepaalde momenten verricht moeten worden. Deze activiteiten hangen o.a. samen met de grondsoort.

Bij verschillende deelnemers kwam met name in het derde jaar opslag voor van soorten uit het natuurbraakmengsel. Hierbij ging het om zaadopslag van in 1995 gevormd phacelia zaad. Overigens heeft dit niet tot grote problemen geleid. Deze ervaring geeft wel aan dat het aanbeveling verdient een natuurbraakmengsel zorgvuldig voor te bewerken alvorens het onder te werken.

De vergoedingen per hectare werden in het algemeen als te laag ervaren. Deelnemers wilden graag een stimulans. De lage vergoeding was overigens geen belemmering om mee te doen.

Om redenen van praktische aard was in 1995 gekozen voor een intermediairsrol van het IKC-Landbouw bij de bestelling van het zaaizaad. In 1996 en 1997 werd het zaad rechtstreeks door de deelnemers bij hun zaadfirma besteld.

Om de inpasbaarheid van natuurbraak op bedrijfsniveau goed in beeld te krijgen is de DLV gevraagd om eind 1996 aan de deelnemers van 1995 te vragen op welke problemen ze waren gestuit. Hierbij werd een groot aantal aanbevelingen geformuleerd, die echter veelal in gaan op detailpunten van de bedrijfsvoering en hier dan ook onbesproken blijven. Als voornaamste punten kwamen naar voren de problemen met zaadopslag van het natuurbraakmengsel (dit punt is vervolgens gedeeltelijk ondervangen door advies te geven over de wijze van onderwerken van het gewas) en de weerstand tegen het maar zo kort laten staan van een mooi gewas.

5 Voorlichting

Voorlichting en demonstratie zijn de belangrijkste onderdelen van het demoproject. Om hier op goede wijze inhoud aan te kunnen geven is het wenselijk tot het tweede jaar te wachten, om het eerste jaar te kunnen beoordelen wanneer en op welke wijze het beste aan voorlichting kan worden gedaan.

Het was daarom de bedoeling om in het eerste jaar slechts op beperkte schaal richting akkerbouwers aandacht te schenken aan natuurbraak. Aanvankelijk leefden er ideeën om richting recreanten en bewoners half juli activiteiten te gaan ontplooiën. De slechte voorzomer maakte dat we deze plannen hebben laten varen. Niettemin hebben er in 1995 een aantal voorlichtingsactiviteiten plaatsgevonden.

Zo was er de feestelijke inzaai van het "eerste braakperceel" in Groningen. Het hierover uitgebrachte persbericht was aanleiding voor de Evangelische Omroep en Radio Noord om vooraf ter plekke radio interviews af te nemen. Voor de betreffende akkerbouwer was dit een mogelijkheid om zijn positieve houding, die mede verband hield met de kans om door dit project het imago van de akkerbouw te verbeteren, aan het publiek kenbaar te maken. De feitelijke inzaai vond plaats door de Groningse Gedeputeerde voor Landbouw en Milieu en de Directeur LNV Noord. Een mechanisatiebedrijf had geregeld dat de modernste zaaimachine hiervoor gebruikt kon worden. Dit alles gebeurde onder het motto "Natuurbraak is een moderne vorm van akkerbouw bedrijven"

Ook zijn meteen het eerste jaar borden met het volgende opschrift gebruikt:



Deelnemers konden deze borden krijgen om bij hun perceel te plaatsen. De borden vormden voor passanten aanleiding om aan de deelnemende akkerbouwers om toelichting te vragen. In 1996 werden daarnaast op een aantal plaatsen borden met meer uitleg over het project geplaatst.

Er is een persexkursie gehouden in Zeeland, op 26 juli 1995. Ondanks de grote hitte is er die dag een groot aantal journalisten mee geweest om natuurbraak in de praktijk te aanschouwen. Het resultaat was een groot aantal enthousiaste artikelen in dagbladen en agrarische vakpers.

In het Oldambt (Groningen) zijn natuurbraakpercelen opgenomen in een toeristische route. Deze route had als motto "het Oldambt, de bloeiende verrassing". Het initiatief voor de route kwam uit het Oldambtgebied zelf, het NAI (Noordelijk Agrarisch Innovatiecentrum) heeft het initiatief genomen om het natuurbraakproject erbij te betrekken. Deze samenwerking is over en weer positief ervaren en voor herhaling vatbaar.

In 1996 werd de aandacht voor wat betreft voorlichting vooral gericht op artikelen in de lokale en regionale pers. Dit om tegemoet te komen aan de nieuwsgierigheid, die de met fleurige gewassen ingezaaide akkers opriepen. Daarnaast werden door DLV een aantal voorlichtingsactiviteiten in verschillende regio's ontplooid. In 1996 werden voorbereidingen getroffen voor het maken van een informatieve brochure over de mogelijkheden van natuurbraak.

Het jaar 1997 tenslotte was voor de voorlichting het belangrijkste jaar. In 1997 werd natuurbraak ondergebracht in het Programma Beheer. In dat kader werden financiële middelen beschikbaar gesteld om uiteindelijk 5000 ha natuurbraak te kunnen realiseren. Voor de projectgroep was daarmee het uiteindelijke doel van haar activiteiten bereikt. Met veel plezier hebben we gewerkt aan het realiseren van de brochure en het afsluitende symposium. Op 14 november 1997 werd in Utrecht het project afgesloten met een symposium waarbij vrijwel iedereen die direct of indirect aan het project had meegewerkt aanwezig was, alsmede een groot aantal geïnteresseerden. Tijdens het symposium deelde Directeur Generaal ir. J.D. de Leeuw mee dat natuurbraak in 1998 als regulier instrument zal worden ingevoerd en dat voor dat jaar f300.000,- beschikbaar was gesteld. De op het symposium gepresenteerde brochure is na het symposium toegestuurd aan alle akkerbouwers die deelnemen aan de Algemene akkerbouwregeling.

6 Administratieve afhandeling

De administratieve afwikkeling en de uitbetaling van de natuurbraakovereenkomsten liep over veel schijven. In het eerste jaar werden de door LBL afgesloten contracten ter beschikking gesteld aan DUR. DUR controleerde ze en stuurde ze naar de projectleider, die tekende voor de uitbetaling door DL. De oorspronkelijke bedoeling was dat DUR zou uitbetalen, dit bleek echter administratief niet mogelijk te zijn. Gevolg was dat de contracten naar de projectleider moesten worden gestuurd.

Bij de controle door DUR kwamen veel problemen naar boven. Deze problemen werden veroorzaakt door de volgende redenen:

- In de door LBL afgesloten contracten zaten veel fouten in de berekening van het eindbedrag.
- In de natuurbraakcontracten werden termen gebruikt die gelijk waren aan die uit het Mac-Sharry-systeem, maar die echter niet dezelfde betekenis hadden. Dit zorgde voor verwarring bij DUR.
- LBL werkt op basis van contracten met individuele boeren, waarbij geschoven kan worden in de contractvoorwaarden, terwijl DUR werkt op basis van regelingen met heldere eenduidige voorwaarden. Dit verschil in werkwijze zorgde voor wederzijds onbegrip.

De optredende problemen veroorzaakten het eerste jaar een vertraging in de uitbetaling die bijna geleid heeft tot een uitbetaling in 1996. Door direct overleg tussen LBL, DUR en de projectleider zijn de meeste uitbetalingen aan de deelnemers toch nog in december 1995 gedaan. In 1996 is de werkwijze gestroomlijnd. De financiële afdelingen van DL en DLG hebben directe afspraken gemaakt in een Administratieve Organisatie. Hierdoor zijn in 1996 de uitbetalingen vlekkeloos verlopen. In 1997 is er weer voor een andere opzet gekozen. Omdat het een demonstratieproject betreft, waarbij LASER Zuidwest de controle op de uitvoering heeft, is besloten de betalingen ook door LASER Zuidwest te laten uitvoeren. Deze extra schijf in de afhandeling heeft tot grote vertragingen in het uitbetalen van nota's geleid en dientengevolge tot een groot aantal herinneringsfacturen en aanmaningen.

verplichting 2100221

Onderdeel	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie	Begroting	Realisatie	Totale	Totale
	1995	1995	1996	1996	1997	1997	1998	1998	begroting	realisatie
450 ha/verg. deelnemers	243750	129416	217500	185598	195000	10324	0	148774	656250	474112
natuurmonitoring	75000	38539	75000	65395	75000	7091	0	4921	225000	115946
voorlichting PR	22100	411	15000	0	15000	0	0	0	52100	411
LBL	32700	34368	27000	0	27000	30752	0	0	86700	65120
DUR/LASER	11000		10000	0	10000	0	0	3606	31000	3606
onvoorzien	4950	119	0	0	0	1150	0	5248	4950	6517
CLM	0	13943	0	20000	0	36944	0	12803	0	83690
LUW	0	15000	0	0	0	0	0	0	0	15000
RU Leiden	0	22500	0	0	0	2732	0	2732	0	27964
DLV	0		0	15000	0	1693	0	2750	0	19443
Totaal	389500	254296	344500	285993	322000	90686	0	180834	1056000	811809
Overgeheveld naar DLG				30265						30265
Totale uitgaven 1995/1997/1997/1998	389500	254296	344500	316258	322000	90686	0	180834	1056000	842074
Financiering:	121000		121000		121000					
Directie Landbouw	40000		40000		40000					
Directie Natuur (via budgetoverheveling)	22500		22500							
Provincie Groningen	11250									
Provincie Drenthe	194750		161000		161000					
EU-bijdrage 50%	389500		344500		322000					
Totale financiering										
Totale bijdrage Groningen is eind 1998 overgemaakt naar LNV.										
Bijdrage Drenthe wordt overgemaakt naar LNV										
wanneer het eindrapport klaar is.										

7 Budget

De uitgaven in het project zijn lager geweest dan de begroting. Van de beschikbare f1.022.250,- is f842.074,- besteed.

Bepaalde begrotingsposten zijn lager uitgevallen.

Zo vielen de bijdragen per hectare lager uit dan begroot. De totaal betaalde vergoeding aan deelnemers bedraagt f474.112,-, ca. f180.000,- minder dan begroot.

LASER heeft afgezien van het in rekening brengen van de overeengekomen vergoeding van f11.000,- per jaar.

8 Conclusies en aanbevelingen

Het demonstratieproject "Natuurbraak" heeft laten zien dat braakliggende akkers een functie voor met name insecten, vogels en kleine zoogdieren kunnen vervullen. Zij zijn een welkome aanvulling voor de natuur- en landschapskwaliteit van het akkerbouwgebied. Het demonstratieproject "Natuurbraak" is opgevolgd door een algemene regeling waarvoor zowel bij akkerbouwers als provincies belangstelling bestaat.

Op grond van de Mac-Sharryregeling mag slechts een beperkte vergoeding worden uitbetaald, maar door aan het verkrijgen van een vergoeding slechts beperkte voorwaarden te verbinden laat natuurbraak akkerbouwers de mogelijkheid te experimenteren met natuur en landschap op hun akkers.

Vanuit haar ervaringen beveelt de projectgroep het gedachtegoed achter natuurbraak van harte aan. Het project heeft laten zien dat in akkerland meer natuur- en landschapskwaliteit aanwezig is dan vaak wordt gedacht. Het project heeft er duidelijk toe bijgedragen dat naast de melkveehouderij ook de akkerbouw in beeld is gekomen voor landbouw-natuurcombinaties. De aandacht voor de specifieke natuurwaarden die goed combineren met akkerbouw is toegenomen. Wel moet erkend worden dat de bij natuurbraak gerealiseerde natuurkwaliteit van een andere orde is dan die in natuurgebieden. Natuurbraak is een vorm van agrarisch grondgebruik, waarbij het product niet een commercieel gewas, maar een "gedekte tafel" voor insecten, zoogdieren en vogels en een kleurrijk landschap is.

We hopen dat de introductie van natuurbraak behalve aan een zinvolle invulling van braakpercelen ook heeft bijgedragen aan discussies over de toekomst van de landbouw. Wij denken hierbij vooral aan discussies over maatschappelijk gewenste landbouw, discussies over de waarde van natuur buiten de Ecologische Hoofdstructuur en de mogelijkheden van de akkerbouw hier in.

De projectgroep is er gedurende het project van overtuigd geraakt dat het realiseren van natuur en landschapswaarden op hun bedrijf veel boeren aanspreekt. We bevelen dan ook van harte aan om hiermee in de beleidsvorming met betrekking tot landbouw en natuur en gebiedsgericht beleid terdege rekening te houden.

Bijlage 1 Natuurbraak na het demonstratieproject

Het demoproject "Natuurbraak" is bedoeld om een nieuwe vorm van gebruik van landbouwgronden te introduceren en om te werken aan vergroting van het draagvlak voor dergelijk grondgebruik. Om te bevorderen dat er op ruimere schaal aan natuurbraak kan worden gedaan was aanpassing van de regelgeving nodig. Aangezien het ging om een aanpassing waarvoor Brusselse toestemming is vereist, heeft de projectgroep het initiatief genomen om te bevorderen dat de voorbereiding van zo'n aanpassing ter hand genomen werd. Hierna wordt een overzicht gegeven van de activiteiten die hiervoor zijn ontplooid.

Het voorstel

In september 1995 heeft de Projectgroep Natuurbraak een voorstel gedaan voor het kunnen benutten van percelen, die zijn braak gelegd in het kader van de "Regeling steunverlening producenten akkerbouwgewassen", voor de verbetering, dan wel instandhouding van natuurwaarden (de z.g. natuurbraak).

Om na afloop van het demoproject integraal met natuurbraak aan de gang te kunnen was aanpassing van de regelgeving nodig. De projectgroep heeft Juridische Zaken benaderd met een inhoudelijk voorstel en de vraag of het mogelijk is zo'n regeling te ontwerpen.

14-daags Mac-Sharryoverleg akkerbouw

Bovenbedoeld voorstel van de Projectgroep Natuurbraak is medio oktober 1995 besproken in het 14-daags Mac-Sharry-akkerbouwoverleg. Dit is een regulier overleg over de tenuitvoerlegging van de Mac-Sharry-akkerbouwregelgeving waarin LASER, IZ, JZ, IKC-L en DL zijn vertegenwoordigd.

Op basis van een voorbereidende notitie van de projectgroepsecretaris is door vertegenwoordigers van LASER, JZ, DL en Directie Noord nagegaan op welke wijze bredere toepassing kon worden gegeven aan natuurbraak op percelen die op grond van de Regeling producenten akkerbouwgewassen zijn braak gelegd. Dankzij een constructieve samenwerking van de betrokkenen is het voorstel in korte tijd nader uitgewerkt en getoetst aan het juridisch kader waarbinnen e.e.a. zich afspeelt.

Uiteindelijk heeft dit geleid tot het navolgende.

Praktische uitwerking voorstel natuurbraak

Producenten die akkerland braakleggen in het kader van verordening (EEG) nr. 1765/92 krijgen de mogelijkheid om met (lagere) overheden (bijv. provincie, gemeente, waterschap e.d.) een natuurbraak overeenkomst aan te gaan. In de Regeling steunverlening producenten akkerbouwgewassen wordt melding gemaakt van de toelaatbaarheid van natuurbraak; tevens worden daarbij de noodzakelijke voorwaarden m.b.t. de administratieve verwerking van gegevens en controle van de voorwaarden van natuurbraak vermeld. Het aangaan van een natuurbraakovereenkomst is uiteraard afhankelijk van de mogelijkheden ter plaatse en de wensen die leven bij de (lokale) overheid en de betrokken producent.

De handelingen die worden verricht op percelen die uit productie zijn genomen in het kader van voormelde natuurbraakovereenkomst vinden plaats met inachtneming van de voorwaarden die gelden voor het uit productie nemen van akkerland.

Voor de door de producent te verrichten handelingen op braakgelegde gronden ontvangt hij een vergoeding van zijn opdrachtgever.

Van enig (in-)direct financieel voordeel kan geen sprake zijn.

Overleg Europese Commissie

In november 1995 is voormeld voorstel met een ambtenaar van DG VI van de Europese Commissie besproken. In hoofdlijnen kon met het onderdeel natuurbraak worden ingestemd. Wel werd uitdrukkelijk gewezen op de verplichting van lidstaten om bijkomende (nationale) vergoedingen in het kader van natuur en milieu (zoals natuurbraak) te laten toetsen aan verordening (EEG) nr. 2078/92 en aan de artikelen 92, 93 en 94 van het EG-verdrag.

Vervolgens is het onderhavige voorstel als steunmaatregel aan de afdeling structuurmaatregelen van DG VI gezonden met het verzoek om goedkeuring.

Programma Beheer

Nadat goedkeuring van de Europese Commissie was verkregen om een vergoeding voor natuurbraak te mogen betalen, is het onderdeel natuurbraak in de nationale regeling steunverlening akkerbouwgewassen opgenomen. Vervolgens is vanuit het Programma Beheer belangstelling voor natuurbraak getoond en is er vanuit dit programma een subsidieregeling natuurbraak ingesteld.

In het voorjaar van 1998 is de subsidieregeling natuurbraak gepubliceerd. Ondanks het late tijdstip is er dat jaar toch nog 200 hectare natuurbraak onder deze regeling gerealiseerd.

Het is de bedoeling dat de betalingen voor natuurbraak niet uitsluitend van LNV afkomstig zijn. Aangezien natuurbraak vooral plaatsvindt in het "witte gebied" ligt er voor wat betreft de financiering een belangrijke taak voor de andere overheden. Voor de regiodirecteuren ligt er een taak om in samenspraak met de andere overheden, bijvoorbeeld bij het maken van een programma voor het gebied buiten de EHS, te bevorderen dat natuurbraak binnen hun regio daadwerkelijk van de grond kan komen. De provincie Groningen heeft al aanvullende natuurbraakpakketten ingesteld.

Bijlage 2 De in het kader van het demonstratieproject natuurbraak gerealiseerde publicaties

1. Het demonstratieproject natuurbraak in 1995. (uitgave projectgroep)
2. Natuur in natuurbraak. Rapportage van de natuurresultaten in 1995 voor het demonstratieproject natuurbraak. (uitgave IKC N)
3. Natuur in natuurbraak. Rapportage van de natuurresultaten in 1996 voor het demonstratieproject natuurbraak. (uitgave IKC N)
4. Natuur in natuurbraak. Rapportage van de ontwikkeling van de vegetatie in 1995 , 1996 en 1997 bij vaste natuurbraak. (uitgave IKC N)
5. Enquête natuurbraak. (uitgave DLV)
6. Natuur op braakgelegde akkers. (brochure. uitgave CLM en IKC-L, verkrijgbaar bij LASER)

Bijlage 3 De samenstelling van de projectgroep

Gedurende de looptijd van het demonstratieproject natuurbraak maakten de volgende personen deel uit van de projectgroep:

- Kees Kloet (projectleider) IKC-Landbouw
- Marjan Datema (secretaris) Directie Noord
- Leo Blanken DLG
- Gerard Buitink DLG
- Martinus de Boer Directie Zuidwest
- Hadewieg Grit Directie Zuid
- Henk Heemsbergen IKC Natuurbeheer
- Lilian Hermens IKC Natuurbeheer
- René Steijn Provincie Zeeland
- Peter te Velde Directie Oost
- René de Vries Directie Noordwest